

УДК 347.73:336.74:004

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i36.203>

Шульгін Андрій Артурович,

аспірант

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4603-7584>

ПРОБЛЕМИ АНОНІМНОСТІ ВЛАСНИКІВ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Використання електронних грошей є анонімним до настання певних умов, встановлених оператором електронних грошей чи законодавством, наприклад, перевищення лімітів використання електронних грошей, порушення прав інших осіб тощо. Проблема полягає у визначенні конкретної фізичної або юридичної особи як кінцевого власника грошових електронних коштів. У зв'язку із зазначеною обставиною виникає питання щодо можливості захисту прав осіб, які здійснюють реєстрацію облікових записів, на які зараховуються електронні гроші, оскільки надана інформація не дає можливість повною мірою встановити таких осіб як суб'єктів цивільних прав. Саме тому необхідно з'ясувати не тільки проблеми анонімності власників електронних грошей, а й проблеми їх ідентифікації.

Стан дослідження теми. Аналіз публікацій свідчить про наявність досліджень електронних грошей як з економічної, так і з правової точки зору, однак дослідження проблем анонімності власників електронних грошей та їх верифікації раніше науковцями не проводилось. Дослідженням у галузі правового регулювання електронних грошей займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як А. Берентсен, М. Бернкопф, А. Вільфер, М. Вудфорд, А. Грінспен, Н. Гришук, А. Генкін, Ч. Гудхард, А. Довгерт, М. Кінг, А. Кисіль, С. Кляйн, Б. Коен, Г. Селджін, Р. Майданник, А. Шамраєв, Б. Шміт, Л. Уайт, Б. Фрідмен, С. Шимон та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досліджуючи проблематику анонімності власників електронних коштів, слід зазна-

чити окремі погляди вчених на саму правову природу електронних грошей, оскільки така ознака, як «анонімність», є ознакою останніх.

Наприклад, В.Ю. Іванов під електронними грошима у вузькому сенсі розглядає «інформацію в електронній формі про суму попередньо наданих емітенту грошових коштів» [1, с. 67]. Е. Солон також розглядав електронні грошові кошти як інформацію, що передається за допомогою мережі Інтернет та супроводжується передачею інформації про товари, роботи чи послуги, що нерідко призводить до складнощів поділу зазначених потоків інформації про переведення електронних грошових коштів та іншої інформації [2, с. 15]. Б. Коен розглядає електронні грошові кошти як інформацію, існуючу в двох основних формах, – пластикових карт і грошових коштів у мережі Інтернет [3, с. 124].

Таким чином, Інтернет є необхідною умовою для обігу електронних коштів. Логічним є те, що відсутність надійних засобів захисту та контролю з боку держав користувачів Інтернету значною мірою гальмує законодавче регулювання цього феномену. З іншого боку, здійснення розрахунків за допомогою електронних грошей може здійснюватися не інакше як через Інтернет. Наразі контроль, адміністрування та обслуговування Інтернет простору здійснюється недержавними міжнародними організаціями.

Враховуючи те, що власниками електронних грошей є перш за все користувачі мережі Інтернет, ми пропонуємо для дослідження цієї тематики розглянути міжнародний досвід правового регулювання Інтернету.

Як зазначає В.А. Серьогін, право на анонімність є елементом прайвесі, точніше одним з його станів, що може виявлятися в різних аспектах приватного життя і мати просторовий та часовий вимір [4, с. 158]. Право на анонімність не є абсолютним, проте його обмеження може бути встановлено законом чи локальними нормативними актами (договорами).

Таким чином, оскільки саме держава забезпечує та гарантує права громадян та здійснює їх захист, доцільно розглядати питання анонімності в контексті регулятивної діяльності держави.

Наразі організація технічної та організаційної роботи, а значить і контролю, здійснюється міжнародними неурядовими організаціями, такими як ICANN, IANA, ISOC, IETF, IGF та інші.

Повертаючись до ознак електронних грошей, слід зазначити, що таке глибоке дослідження питань контролю Інтернету породжується із такої ознаки електронних грошей, як анонімність. На наш погляд, значне поширення думок та прагнення суспільства залишатися подалі від контролю держави пов'язане із підвищеною урегульованістю та контролем держав. Кожен крок людини відслуговується банком, податковими, митними службами, державними і недержавними органами. Суспільство банально виснажене подібним втручанням з боку суб'єктів владних повноважень, тому прагнення до анонімності є цілком логічним.

Таким чином, не слід стверджувати, що користувачі електронних грошей мають на меті здійснення незаконної діяльності, напрочуд в деяких випадках використання деяких видів електронних грошей анонімно не допускається. Як стверджує Є.С. Утінович, анонімність – це одна з ключових особливостей функціонування Інтернету [5, с. 7].

28 серпня 2015 року відбулось засідання Ради з прав людини ООН, де було підтверджено, що анонімно використання Інтернету і використання шифрування особистих даних і засобів комунікації є невіддільним правом людини [6]. Тим часом слід зазначити, що з 2006 р. в ЄС діяла директива по зберіганню даних користувачів і їх комунікацій, яка зобов'язувала провайдерів зберігати ці дані на термін від 6 до 24 місяців [7]. Однак у квітні 2014 р. директива була скасована. Основною метою директиви було зберігання інформації про користувачів і їх електронних комунікацій для запобігання, розслідування та виявлення серйозних злочинів, в тому числі організованої злочинності і тероризму.

Таким чином, проблема анонімності, меж допустимості анонімної поведінки і визначення випадків, коли анонімність повинна бути законодавчо заборонена, стає сьогодні одним з найважливіших аспектів вирішення питань ідентифікації в Інтернеті (у тому числі й власників облікових записів, на яких знаходяться електронні гроші), а також правового регулювання даних відносин. Аналіз зарубіжного законодавства та судової практики показав, що правові режими використання анонімності в рамках зарубіжного законодавства, загалом зводяться до трьох основних варіантів:

- 1) анонімність дозволяється (допускається) або мається на увазі;
- 2) анонімність пропонується;
- 3) анонімність забороняється (не допускається).

Прикладами останнього варіанту служать таємниця усиновлення, збереження анонімності донорів під час трансплантології і сурогатне материнство; в ряді випадків анонімність взагалі не допускається. Законодавство США окремо не виділяє гарантію дотримання права громадян на анонімність. Зазвичай анонімність у тій чи іншій формі – під захистом Першої поправки до Конституції США. Це було підтверджено в рішенні Верховного суду у справі *NewYorkTimesCo. vs Sullivan*, де суд дійшов висновку, що «рішення автора залишитися невідомим <...> є одним з аспектів свободи слова та захищено першою поправкою», і «анонімність автора не є достатньою підставою виключення результату праці з під захисту Першої поправки».

Таким чином, очевидно є дуалістична природа права на анонімність. З одного боку, право на анонімність виступає складовим елементом законного права на недоторканність приватного життя і в цій якості має визнаватися. Однак абсолютне право на анонімність неможливо.

Тому обмеження права на анонімність має відповідати встановленим національним законам, а також загальним принципам міжнародного права.

Анонімність використання електронних грошей є як їх перевагою, так і недоліком. Провівши аналіз найвідоміших операторів електронних грошей (PayPal, Webmoney, GlobalMoney), можемо стверджувати, що право на анонімність надається операторами користувачам виключно до настання певних обставин, зокрема: досягнення ліміту отримання або відправлення грошових коштів іншим користувачам; скарги від інших

користувачів або третіх осіб на користувача, який, на їх думку, порушує їх права. Зазвичай єдиною санкцією для користувачів, які не проходять процедуру верифікації, є блокування облікового запису або окремого електронного гаманця до моменту проходження верифікації користувача. Важливо зазначити про відмінність понять верифікації та ідентифікації, оскільки перше передбачає процедуру встановлення особи після наданих нею даних про себе, а процедура ідентифікації передбачає встановлення особи під час здійснення будь-яких дій, пов'язаних із обліковим засобом.

Іншою проблемою є вже судовий порядок відновлення прав користувачів у разі вчинення шахрайських дій відносно нього. У такому разі нас цікавить підтвердження права використання облікового запису. Проблема полягає у захисті прав неверифікованого користувача, який під час створення облікового запису надав інформацію, яка з юридичної точки зору не дає встановити (ідентифікувати) такого користувача як суб'єкта цивільних прав.

Чинним законодавством України не встановлено загального переліку документів, що посвідчують особу, зазвичай такий перелік створено для вчинення певних дій, наприклад перелік документів, що посвідчують (ідентифікують) особу під час вчинення нотаріальних дій, або перелік документів, що оформлюється із застосуванням засобів єдиного демографічного реєстру.

Отже, нами встановлено, що першоджерелом появи анонімності під час використання облікового запису власника електронних грошових коштів є надання користувачам неідентифікуючої інформації про себе. Так, наразі оператори мобільного зв'язку та надавачі послуг з відправлення електронних повідомлень надають послуги користувачам як з так і без укладення договору (контракту). Сама ж процедура укладення договору (контракту) із надавачами вищезазначених послуг є загальною під час здійснення такого виду правочинів, який включає у себе процедуру встановлення сторін договору, тобто їх ідентифікацію.

Додатково слід зазначити про те, що оператор електронних грошей отримує не тільки інформацію, яку заповнює користувач під час реєстрації у системі, але й інформацію про пристрій, з якого отримано доступ до ресурсу оператора, наприклад IP-адреса пристрою. Повний перелік інформації, яку отримує оператор про користувачів, розміщується на офіційному веб-сайті та зазначається або у публічній ofertі, або політиці кон-

фіденційності (Privacy Policy), відповідно до положень Закону України «Про захист персональних даних», міжнародної угоди GDPR (для громадян країн ЄС) та інших правил захисту персональних даних, розроблених окремими організаціями (такими як Google, Apple та іншими), у разі використання оператора електронних грошей їх послугами. Отримана оператором електронних грошей інформація дає можливість ідентифікувати власника пристрою із особою, яка здійснювала реєстрацію облікового запису, але у подальшому може постати питання із встановленням власника такого пристрою.

На підставі дослідження вищезазначених систем електронних грошей ми можемо стверджувати про те, що у разі втрати доступу користувача до свого облікового запису оператор електронних грошей дає можливість ідентифікувати особу такими способами: через інструменти реєстрації облікового запису (мобільний телефон, e-mail); зазначення відповіді на секретні питання, які були задані під час реєстрації; резервні коди-доступу.

Таким чином, ми доходимо висновку про те, що оператор електронних грошових коштів самостійно створив спосіб ідентифікації особи, яка надала про себе неідентифікуючу інформацію. Вважаємо, що створення такої системи перевірки особи є доцільним з огляду на те, що право на анонімність забезпечується оператором виключно до настання важливих юридичних подій.

Слід зазначити, що наразі Національний банк України надав на обговорення проект постанови від 27.12.2019 року про примусову ідентифікацію (верифікацію) всіх користувачів електронних коштів [8].

Зокрема, встановлені наступні умови обов'язкової ідентифікації користувачів: електронний гаманець не може поповнюватися з використанням електронних грошей, що надходять від неідентифікованих користувачів; сума платежів за електронним гаманцем не перевищує 5 000 гривень на місяць; електронний гаманець відкривається та використовується виключно для оплати товарів; емітент застосовує достатні заходи щодо виявлення незвичних або підозрілих операцій.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проблема анонімності використання електронних грошей починається з процедури ідентифікації та подальшої верифікації особи – користувача електронних грошей. Перш за все така ідентифікація

здійснюється або в інтересах самого користувача, або в інтересах інших користувачів, права яких було порушено. Проблемою в цьому разі є ототожнення інформації, яку отримав оператор електронних грошей, із особою, яка її надала. Так, у разі непроходження процедури верифікації користувачем електронний гаманець блокується, а грошові кошти не повертаються до моменту верифікації особи. До інших проблем слід віднести процедуру верифікації особи, якій необхідно підтвердити право власності на електронний гаманець. Враховуючи те, що нами були перелічені всі способи ідентифікації власників

електронних коштів, які не можуть повною мірою встановити особу, єдиним способом залишається встановлення особи у судовому порядку. В такому разі користувачу вже у судовому порядку необхідно доводити право власності на електронний рахунок шляхом підтвердження того, що надана користувачем інформація оператору під час реєстрації та створення електронного гаманця може повною мірою ідентифікувати його особу.

Саме тому на теоретичному рівні дослідження проблем встановлення особи – власника облікового запису електронних коштів є важливим та потребує подальшого правового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иванов В.Ю. Понятие электронных денежных средств в законодательстве России. *Хозяйство и право*. 2012. №8. С. 99
2. Solomon, E.H. *Electronic Money Flows: The Molding of a New Financial Order*. Boston, Mass.: Kluwer Academic Publisher. 1991. 16 p.
3. *Security of Electronic Money*, BIS, 1996. 324 p.
4. Сergygin V.A. Право на анонімність як елемент прайвесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. №24. С. 154–159.
5. Устинович С.С. Зарубежный опыт законодательного регулирования анонимности в интернете и судебная практика. *Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве*. 2016. № 2. С. 7–9.
6. ООН признала анонимность в Интернете правом человека. URL: http://www.gazeta.ru/tech/news/2015/08/25/n_7509455.shtml.
7. Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006L0024>.
8. Проект постанови Національного банку України від 27.12.2019. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/proekt_2019-12-27.pdf.

Шульгін Андрій Артурович

ПРОБЛЕМИ АНОНІМНОСТІ ВЛАСНИКІВ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі анонімності власників електронних грошових коштів та способам захисту їх прав. Зазначено, що популярність такого питання пов'язана перш за все із криптографічним захистом від підробки електронних грошей, можливістю здійснення транзакцій анонімно, а також можливістю зменшити ризики валютних коливань, які відбуваються на сучасному валютному ринку. Встановлено, що анонімне використання Інтернету і використання шифрування особистих даних і засобів комунікації є невіддільним правом людини.

Встановлено, що чинним законодавством України не передбачено чіткий перелік документів, які могли б встановити особу, зазначено, що такий перелік існує виключно за певних юридичних подій, зокрема вчинення нотаріальних дій.

Ключові слова: електронні гроші, гроші, анонімність, ідентифікація, грошовий обіг, теорія грошей, речі, об'єкти цивільних прав, майнові права.

Шульгин Андрей Артурович

ПРОБЛЕМЫ АНОНИМНОСТИ СОБСТВЕННИКОВ ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ: ЮРИДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена проблеме анонимности собственников электронных денежных средств и способам защиты их прав. Отмечено, что популярность таких электронных денег связана прежде всего с криптографической защитой от подделки электронных денег, возможностью осуществления транзакций анонимно, а также возможностью уменьшить риски валютных колебаний, которые происходят на современном валютном рынке. Установлено, что анонимное использование Интернета и использование шифрования личных данных и средств коммуникации является неотъемлемым правом человека.

Установлено, что действующим законодательством Украины не предусмотрен четкий перечень документов, которые могли бы установить личность, указано, что такой перечень существует исключительно при определенных юридических событиях, в частности при совершении нотариальных действий.

Ключевые слова: электронные деньги, деньги, анонимность, идентификация, денежный оборот, теория денег, вещи, объекты гражданских прав, имущественные права.

Shulgin Andrew

ANONYMITY OF OWNERS OF DIGITAL CURRENCY PROBLEMS: LEGAL ASPECT

The article is devoted to the issue of anonymity of electronic money (digital currency) owners and how to protect their rights. It is noted that the popularity of such electronic money is primarily associated with cryptographic protection against counterfeiting electronic money, the ability to conduct transactions anonymously, as well as the ability to reduce the risks of currency fluctuations that occur in the modern foreign exchange market. It has been established that the anonymous use of the Internet and the use of encryption of personal data and means of communication is an inalienable human right. Actual problems of anonymity of Internet users are disclosed, since electronic money users are also Internet users, the main problems are the low level of state control on private entities that actually administer the Internet space; the problem of requesting information from service providers of the corresponding services.

It is proved that the electronic money operator provides users with the right to anonymity until certain legal events occur: reaching a limit when making settlements or storing funds in an account; violation of the rights of other users. It was determined that the main problem of the anonymity of the owners of electronic funds is the impossibility of identifying the person according to the information that was necessary when registering or creating an electronic wallet. It is concluded that it is only in court that it is possible to identify a person by the evidence submitted by the parties to the process. It was determined that electronic money operators, on the basis of internal rules, created an independent system of user identification by analyzing and summarizing approaches to user identification by such international electronic money operators as PayPal, Webmoney, GlobalMoney, in particular, in the same way in which the user performed the initial registration account and e-wallet. In case of loss of access to the account, the user can attribute it in the following ways: providing a permanent or temporary password for access to the account via mobile phone or e-mail; indication of secret access codes.

It is proved that the current legislation of Ukraine does not provide a clear list of documents that could establish an identity, it is indicated that such a list exists only in certain legal events, in particular, notarial acts.

Key words: digital currency, money, anonymity, identification, money circulation, money theory, goods, civil rights, property rights.